

PAPILAHUNGU RA

SADiLaR

South African Centre for Digital Language Resources

HI SEKETERIWILE HI:

science & innovation

Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

HI RHURHERIWILE HI:

VATIRHISANI:

UNIVERSITEIT VAN PRETORIA
UNIVERSITY OF PRETORIA
YUNIBESITHI YA PRETORIA

XITSONGA: HUKURI 2020

Ku thoriwa ka Phrf Langa Khumalo ku va mufambisi wa senthara ya Ndzavisiso wa Switirhisiwa swa Dijitali eka Ririm

Phrf Khumalo, loyi ku nga khale ka Mufambisi wa vupulani na nhluvukiso wa rrimi eYunivhesiti ya Kwazulu-Natala, u thoriwile ku va mufambisi wa Senthara ya SADiLaR hi siku ro sungula ra Mhawuri 2020. Senthara leyi i ya muxaka wo sungula ku va kona laha tikwenikulu ra Afrika. Ntirhokulu wa yona i ku vona leswaku tindzimi hinkwato ta Afrika-Dzonga ti tekeriwa enhlokweni tanihi switirhisiwa swa nkoka eku tumbuluxeni ka swilo swintshwa na sayense.

HLAYA HI MAYELANA NA

Mulawuri lowuntswa

1

Hi 2016, Phrf Khumalo u pasile Phurogireme ya vufambisi yo yisa mahlweni ya dyondzo ya le henhla, leswi endleke leswaku a kota ku lemuka swinene mitlhontlho ya nkoka leyi a langutaneke na yona yo tumbuluxa vutivi byi ntshwa ku katsa ni ku hlamula kahle swilaveko swa vanhu swa siku rin'wana na rin'wana.

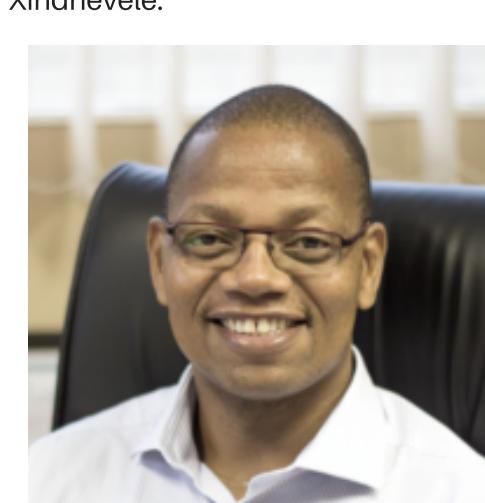
2

Eka swiyimo swa yena swa khale swa ntirho, Phrf Khumalo u tivisiwile a ri munhu loyi a tirhanaka na datara ya rrimi. U urile leswaku hikokwalaho ka ku va a leteriwile hi vanhu lava a va n'wi susumetela eka khopasi ya lingwositiki, ku katsa handle ko siya ehandle mufi

4

Phurofesa John Sinclair, eSenthareni ya Rito ya Tuscany elthali, u kotile ku va muhleri wo sungula wo tsala na ku kandziyisa khopasi yo sungula yo pfuneta ku tsala dikixinari ya ririmin'we ya Xindhevele.

6

8

DSAE

9

Phrf Khumalo u vile a katsiwa eka tiphurojeke to hambanahambana ta rrimi ra vanhu ra xithekinoloji, ku katsa na ku nhluvukisa Khopasi ya rixaka ya Xizulu, khophasi ya ndzungulo ya Xizulu na khophasi yo Rhabalala ya Xinghezi - Xizulu. Tikhopasi leti ti dizayiniwile hi vukheta hi xikongomelo xo pfuneta nhluvukiso wa RVX. Ku tikatsa ka yena eka tiphurojeke to hambanahambana to nyanyula to fana na nhluvukiso wa theminoloji ya vutshinyi ya Xizulu, leyfikeleke xiymo xa le henhla xa vukandzyisi bya ntivomarito byo tanihi ntivomarito wo fanisa kumbe wo nyika swifaniso wa matheme ya ntivovuaki na ntivomarito wa matheme ya nawu, leswi veke na nhlohloteloo wo tlakusa ndzemukiso wa nhlamuselo ya swo karhi na nkoka wa tindzimi ta Afrika-Dzonga eka akhademi.

Phrf Khumalo u kombisile leswaku SADiLaR yi hundzikile ndhawu yo saseka na ku va leyfikeleke xiymo xa le henhla xa vukandzyisi bya ntivomarito byo tanihi ntivomarito wo fanisa kumbe wo nyika swifaniso wa matheme ya ntivovuaki na ntivomarito wa matheme ya nawu, leswi veke na nhlohloteloo wo tlakusa ndzemukiso wa nhlamuselo ya swo karhi na nkoka wa tindzimi ta Afrika-Dzonga eka akhademi.

Phrf Khumalo u tikatsile eka eSADiLaR a ri xirho xa Komiti ya sayese ya vutsundzuxi (KSV) ku sukela loko yi sungurile hi lembe ra 2017.

HI SEKETERIWILE HI:

science & innovation
Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Do you have any
suggestions for our
website?
[TLILIKALAH](#)

Hikokwalaho ka ku va a nghenile eka khamphani/nhlangano lowu nga na xirho xin'we kumbe ku tlula eka SADiLaR, swi endlile leswaku a kota ku twisia ni ku fambisa tiphurojeke leti a ti endliva endzeni ku katsa na tiphurojeke leti fambisiwaka hi tinodi to hambanahambana.

Loko Phrf Khumalo a ri karhi a tirha na ntlawa wa SADiLaR, u tivisile leswaku Senthara yi na ntlawa wa vanhu vantshwa lava tisaka ku cinca naswona u ri u tshemba leswaku ntokoto na vuswikoti bya yena ku ta va ku ri ku engetela eka vuswikoti lebyi nga kona.

Phrf Khumalo u tsakela leswaku Senthara yi fikisa ndzavisiso, (thekinoloji) switshunxo (dijitali) switirhisiwa/swihlovo na ku endla matshalatshala yo tisa ku cinca eka vaakatiko laha tindzimi leti ti vulavuriwaka ti tlhela ti dyondzisiwa hi vuxokoxoko (laha tindzimi leti ti nga ta nkoka eku vulavuleni ni le ku dyondziseni). Hi hala tlhelo u tlhele a va na xikongomelo xo katsa ndzavisiso wa nkoka, mfuwo wo vuyerisa na mihlangano leyi tumbuluxiweke hi Senthara hi xinkadyana xo koma lexi yi simekiweke hi xona.

Phrf u boxile leswaku ririm i senthara ya vukona bya vanhu. Ri rhwala ni ku fambisana na vutiveki bya vumunhu. Ri hlaysia mifikikelelo ya hina ya ximunhu na ku tlhela ri hloholotela leswaku ku va na ku tumbuluxiwa na nhluvukiso wa swo karhi. Swa tiveka leswaku Vumbiwa bya hina byi tekela enhlokweni tindzimi ta ximfumo ta 11. U tlhele a vula leswaku i swa nkoka eka Vumbiwa ku hluvukisa tindzimi hinkwato ka tono leswaku hi ta kota ku fikelela ku ti xixima ku ringana.

Ku sukela loko Senthara leyi yi sungurile, SADiLaR yi endlile vuxaka byo tiya na matiko ya le handle lama ma nga na switirhisiwa swa ndzavisiso swo fana na swa yona swo tanahi Nhlangano wa Switirhisiwa swa Ririm ra Xiyuropo (NSRX) na xa Nhlanganomatiko wa Datarara ya swa Lingwositiki (NDL) swa USA. Senthara a yi leteriwa hi varhangeri lava va nga na ntokoto eka xiphemu xa tidyondzo ta Ririm ra Thekinoloji ra Vanhu (RTV), Lingwositiki na Dijitali ya swa Vumunhu.

Ririm Ra Afrika: Switirhisiwa Swa Rihanyo Hi Tindzimi Ta Ximfumo Ta Afrika-Dzonga

Xana a swi nga ta va swinene loko vahlaysarihanyo a va vulavula ririm ra muvabyi loyi va n'wi ongolaka? Xana leswi swi nga endla leswaku ku va ni tindlela to tala ta leswaku va tiva ku muvabyi u khome hi yini? Xana a swi nga ta ku tsakisa ku va u hlamuseriwa swiphiqo swa wena swa rihanyo hi ririm ra wena ra manana?

HI SEKETERIWILE HI:

science & innovation
Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Yin'wana ya tiphurojeke leyi SADiLaR yi nga eku yi endleni sweswi i 'Switirhisiwa swa rihanyo hi tindzimi ta ximfumo ta Afrika-Dzonga'. Tiphurojeke leyi yi endliya ehansi ka Ndzwawulo ya Rihanyo ni Sayense yo Dyondzisa Mahanyelo/Ririm i ra Vana ra Afrika eka Fakhalthi ya Tisayense ta Rihanyo eYunivhesiti ya Cape Town. Purojeke leyi yi lava ku tsala switirhisiwa swa rihanyo leswi nga kona hi tindzimi ta ximfumo ta Afrika-Dzonga. Switirhisiwa swa rihanyo i rungula ro tanihu maphepha ya swivutiso swo kambela mavabyi ni mikambelo ya swa vutshunguri leyi endleriweke ku tirhisiwa endhawini leyi tshameke onge hi le xivandlheli xo khathalela rihanyo, ku ri ni vavabyi ni mindyangu va hlanganaka ni mutivi wa swa rihanyo (hi xikombiso, dokodela, muongori ni physiotherapist). Xikongomelo xa leswi i ku lava ku va ni databesi ya switirhisiwa leswi vatirhi lava khathalelaka rihanyo va nga swi tirhisaka ku kuma rungula leri nga kona.

Tiphurojeke leyi yi lava ku seketela matshalatshala yo kondletela ni ku hluvukisa switirhisiwa swa tindzimi ta kwala tikweni ni ku hoxa xandla eku nyikeriweni ka vukorhokeri bya swa rihanyo eka vanhu hinkwavo etikweni. Hi ku famba ka nkarhi databesi leyi yi ta endla leswaku madokodela ma kota ku secha rungula ro tshungula leri nga kona eka tindzimi ta tiko – kutani ku endliya switirhisiwa swo tala laha ku nga ni vangwa.

Varhangeri va tiphurojeke i Michelle Pascoe (Mufambisi tlhelo Mukhomelaphurofesa wa Ririm i ra Vana ra Afrika / Tisayense ta Mbulavurisano ni Mpumalekokurhula), Olebeng Mahura (Muleteri eka Tisayense ta Mbulavurisano ni Mpumalekokurhula) na Jessica Dean (Muleteri eka Tisayense ta Mbulavurisano ni Mpumalekokurhula). Hi nkarhi wa purojeke leyi, va langutele swichudeni swa 14 leswi endlaka lembe ro hetelela/onasi ya vutshunguri bya ku kota ku vulavula.

Ku fikela namuntlha, ntlawa lowu endlaka ndzavisiso wu kambele mikandziyiso yimbirhi leyi hlamulaka swivutiso mayelana ni switirhisiwa leswi nga kona ni ndlela leyi swi endleriweke ha yona. "Enkarhini lowu taka, hi kunguhate ku sungula vutshila bya sayense ni vutivi mayelana ni ndlela leyi mikambelo yi nga antswisiwaka ha yona leswaku yi tirha eka tinxaka to hambana", ku vule murhangeri wa purojeke Michelle Pascoe. Sweswinyana databesi yi ni switirhisiwa leswi tlulaka 400 hi tindzimi hinkwato ta ximfumo ta laha Afrika-Dzonga. "Hi ta ya emahlweni hi engetela switirhisiwa eka databesi naswona hi le ku laviseni ka tindlela to endla leswaku endlelo leri ri tirha hi roxe ni ku rhamba valavisi leswaku va hoxa xandla hi ku kongoma eka yona", ku vule Pascoe. Xiyenge lexi xa purojeke xi dzike eka switirhisiwa hi tindzimi ta ximfumo ta Afrika-Dzonga, kambe purojekenkulu ya hina yi katsa ku sungula databesi ya switirhisiwa swa rihanyo swa Afrika.

What are your expectations
of SADiLaR as a research
infrastructure?

TLILIKI LAHA

www.sadilar.org

MIKANDZIYISO:

Open access publication in Health SA Gesondheid: Journal of Interdisciplinary Health Sciences; and forthcoming book chapter in the Springer Handbook of Communication Disabilities and Language Development in Sub-Saharan Africa.

Ku Susa Swihinga Swa Mbulavurisano Hi Nkarhi Wo Kambela COVID-19: Epe Yo Vulavula Ya Selifoni

Council for Scientific and Industrial Research (CSIR) [Khansele ya Ndzavisiso ya swa Sayense ni swa Vumaki] swin'we ni Aweza va hlangane va endla epe ya selifoni leswaku va susa swihinga swa mbulavurisano exikarhi ka vakhathaleri va swa rihanyo ni vavabyi. Aweza i goza ra swa thekinoloji leri wineke sagwadi ra misava hinkwayo leri tikarhatelaka ku hloholotela ni ku hlomisa vaakatiko va Afrika-Dzonga ku hlula swihinga swa ririmi eka swiyenge hinkwaswo swa vanhu.

Epe ya selifoni leyi vuriwaka AwezaMed COVID-19 yi ni thekinoloji ya tindzimi ta kwala tikweni yo tanihku tiva ririmi, vuhundzuluxeri lebyi endlwaka hi muchini ni ku teka marito lama tsariweke yi ma hlaya, leyi endlweke hi CSIR naswona yi tirha eka simatifoni yihni ni yihni ya Android. Yi pfuna vakhathaleri va swa rihanyo ku teka xivulwa xa Xinghezi, yi xi hundzuluxela xi ya eka ririmi rin'wana ni rin'wana ra ximfumo ra laha Afrika-Dzonga ivi yi tlanga xivulwa xexo hi ririmi leri ku hlawuriweke ku va yi tlanga ha rona.

Hambileswi eku sunguleni yi endlweke yi ri ni rungula leri vulavulaka hi timhaka ta rihanyo ra vamanana, ku tika ni ku veleka, epe leyi yi antswisiwile yi hoxiwa rungula leri vulavulaka hi COVID-19 naswona ya kumeka eka Play Store leswaku u yi dawuniloda. A yi va koxi nchumu vatirhisi.

"Ku susa swihinga swa mbulavurisano exikarhi ka vakhathaleri va swa rihanyo ni muvabyi swi endla leswaku va tshembana swinene. Ku engetela kwalaho, leswi humeleleke muvabyi ni ku hlayisa xihundla exikarhi ka mukhathaleri wa swa rihanyo ni muvabyi swi nga antswisiwa, naswona vutomi bya vanhu byi nga ponisiwa," ku vule Dkd Karen Calteaux, la nga

Murhangeri wa Ntlawa wa Ndzavisiso wa Tithekinoloji ta Mpumawulo ni Tivhidiyo ta CSIR.

Rungula leri nga eka epe ri endlwe hi ku tirhisana ni vativi va swa rihanyo naswona ri endlwe ku pfuna vakhathaleri va rihanyo leswaku va kota ku vulavurisana ni vavabyi eka swivandla swo khathalela rihanyo, ngopfungopfu enkarhini wo kambela COVID-19.

Dkd Calteaux u hlamusela leswaku **"AwezaMed yi humesiwe eka purojeke leyi seketeriweke hi timali hi Ndzwawulo ya Mitlangu, Vutshila ni Ndhavuko, leyi tikarhatelaka ku susa swihinga swa mbulavurisano exikarhi ka madokodela ni vavabyi ettililiniki. Ku tekiwe xiboho xo endla vhexini leyi nga ta tlhantsha swihinga swa mbulavurisano leswi madokodela lama tirhanaka ni vavabyi lava nga ni COVID-19 ma langutanaka na swona."**

Epe leyi u nga yi kuma mahala laha:

<http://play.google.co/stor/apps/details?id=za.co.aweza.covid19>

Mayelana ni swivutiso hinkwaswo leswi fambisanaaka ni epe ya selifoni, hi kombela u tihanganisa na Dkd Karen Calteaux:

kcalteaux@csir.co.za

www.sadilar.org

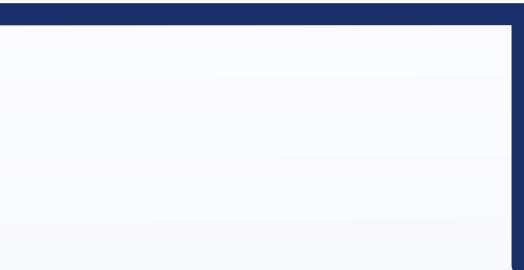
HI SEKETERIWILE HI:

1

science & innovation

Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

MAYELANA NI CSIR:

CSIR i yin'wana ya mihangano leyi fambaka emahlweni eka ndzavisiso wa swa sayense ni swa thekinoloji, nhluvukiso ni vumaki eAfrika. Leswi yi vumbiwileke hi Nawu wa Palamendhe hi 1945 tanihi khansele ya sayense, CSIR yi tshembisa ku rhangela eka mindzavisiso yo hambanahambana, maendlelo lamantshwa ya swa thekinoloji, swin'we ni nhluvukiso wa swa vumaki ni swa sayense leswaku ku antswisiwa xiyimo xa vutomi bya vaakatiko va Afrika-Dzonga.

sport, arts & culture

Department:
Sport, Arts and Culture
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Leswaku u kuma rungula hi xitalo, nghena eka:

www.csir.co.za

Leswaku u kuma rungula hi xitalo, nghena eka

www.dac.gov.za

kumbe u imeyilela Tshikani Mabasa eka

Tshikanim@dsac.gov.za

MAYELANA NI NDZAWULO YA MITLANGU,
VUTSHILA NI NDHAVUKO:

Ntirho wa Ndzwulo ya Mitlangu, Vutshila ni Ndhavuko 'Department of Sport, Arts and Culture' (DSAC) i ku hundzula maendlelo ya mitlango, vutshila ni ndhavuko hi ku tiyisisa leswaku yi ngheneriwa hi ku ringana, yi hluvukisiwa ni ku va ya xiyimo xa le henhla eka tilevhlele hinkwato ta ku hlanganyela ni ku lawula nseketelo lowu nga endlaka leswaku vaakatiko hinkwavo va Afrika-Dzonga va va ni vutomi byo antswa. Hi ku tirhisa xiphemu xa Tithekinoloji ta Ririmia ra Vanhu, DSAC yi seketele tiphorajeke to tala leti ndlandlamuxaka tithekinoloji ta ririmia leswaku vaakatiko va Afrika-Dzonga va kota ku fikelela rungula ni vukorhokeri bya

hulumendhe hi tindzimi ta vona ta manana, ku nga langutisiwi leswaku va dyondzeke ku fikela kwih. Yin'wana ya tiphorajeke yoleyo i Mbirisano: *A speech-to-speech system to bridge language barries..* Epe ya selifoni ya AwezaMed COVID-19 i yin'wana ya leti humesiweke hi tiphorajeke ya Mbirisano.

HI SEKETERIWILE HI:

science & innovation
Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

The Carpentries

Phurojeke ya The Carpentries yi katsa *Software Carpentry*, *Data Carpentry* ni *Library Carpentry* leyи vumbiwaka hi ntlawa wa vadyondzisi, valeteri, vahlayisi, vapfuni ni vaseketeri lava nga ni xikongomelo xin'we xo dyondzisa valavisisi hi ta masungulo ya swa tikhomphyutara ni vutshila bya sayense ya *data*. Ntlawa lowu wu ni xivono xo lava ku famba emahlweni loko swi ta emhakeni yo dyondzisa vutshila bya swa data na *coding*, hi xikongomelo xo endla leswaku emisaveni ku va ni vanhu lava ringaneke lava nga ni vutshila etimhakeni ta swa tikhomphyutara leswaku va endla vulavisisi lebyinene, lebyi nga erivaleni ni lebyi nga ta tswala mihandzu leyinene.

Miletelodyondzo ya tiCarpentries yi khomiwa onilayini kumbe hi ku tirhisa vhidiyo, kambe eka lembe ra 2020 ku ve ni nxaxamelo wa miletelodyondzo leyи khomiweke hi vhidiyo. Miletelodyondzo leyи khomiwaka hi vhidiyo yi hundzuke ndlela leyи nga ta tirhisiwa enkarhini lowu taka ku sukela loko ku hlangana ka vanhu swi yimisiwile hikwalaho ka swiendlakalo leswi nga si tshamaka swi humeleta leswi vangiweke hi ntungu wa xitsongwatsongwana xa khorona. Hambileswi miletelodyondzo leyи khomiwaka hi vhidiyo yi nga ha vaka ndlela leyintshwa yo endla

swilo eka vanhu vo tala, yi ni mimbuyelo yo tala. Mimbuyelo ya kona yi katsa ku va munhu a kota ku phakela tidyondzo ta yena handle ko huma endlwini na ku hlayisa mali. Leswi munhu a swi lavaka i laptop na inthanete leyи ringaneke leswaku a papalata swikoxo swa swo famba, vutshamo ni swakudya. Mbuyelo wun'wana i ku kota ku nyika tidyondzo to tala hilaha a tsakelaka hakona tanihhi leswi to tala ta toni ti nga mahala. Leswi swi nga endla leswaku munhu a kuma vutivi byo tala ku tlula lebyi a a ta byi kuma loko swiyimo a swi ri leswi tollovelekeke.

KU NGHENELELA KA SADILAR EKA THE CARPENTRIES:

Ku fikela sweswi, ku khomiwe miletelodyondzo ya nhungu ya The Carpentries laha ku ngheneleleke vanhu lava ringanaka 113 exikarhi ka n'hweti ya Khotavuxika na Ndzati 2020. Valavisisi va SADiLaR va phakerile tidyondzo leti ko hlayanyana eka lembe leri, tanihhi valeteri kumbe vapfuni. Lowu wu ve ntokoto lowukulu eka valavisisi hikuva mhaka ya phurojeke yo tano i yintshwa eka vona naswona tanihhi leswi va nga valavisisikulobye eka tidyondzo ta Digital Humanities, va kume leswaku ntokoto wu va pfuna

ngopfu leswaku va tiva tindlela letinene ta matirhiselo ta tikhomphyutara ku endla vulavisisi bya vona.

Hi vhiki ra ti 24 ku fikela hi ti 28 ta Mhawuri, SADiLaR yi khome ntirho wa yona wo sungula wa *Library Carpentry* leyи hleriweke yi tlhela yi fambisiwa hi van'wana va valavisisi va SADiLaR, lava pfuniweke hi Dkd Angelique Rensburg, loyi a nga muhlanganisi wa The Carpentries eDzongeni wa tikokulu ra Afrika.

What types of training workshops are you interested in?
TLILIKA LAHA

HI SEKETERIWILE HI:

Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Hi nkarhi wa tidyondzo leti, valavisi volavo lava se va kumeke switifiketi swa vona swo va valeteri va The Carpentries va kotile ko dyondzisa lava ngheneleleke ntirho lowu xin'wana ni xin'wana mayelana na tidyondzo leti. Nongonoko wa ntirho hinkwawo wu fambe hi ndlela leyi landzelaka:

Siku 1:

Manghenelo yo tirha hi Data
(Regular Expressions) hi
Rooweither Mabuya, la nga mulavisi wa Xizulu la heleketiwile hi Dimakatso Mathe, la nga mulavisi wa Xisotho

Siku 2:

Open Refine hi Mmasibidi Setaka, la nga mulavisi wa Xisotho

Siku 3:

Ku yisa emahlweni Open Refine hi Juan Steyn, la nga Mufambisi wa Purojeke eka SADiLaR

Siku 4:

The Unix Shell hi Andiswa Bukula, la nga mulavisi wa Xinhosa

Siku 5:

Ku yisa emahlweni The Unix Shell hi Juan Steyn

Hakunene tidyondzo leti ti ve xiave lexikulu eka valavisi lava va tshembaka leswaku vahlayi ni vona va ta nghenela tidyondzo leti ta The Carpentries nkarhi lowu taka.

THE
CARPENTRIES

Loko u lava ku hlaya swo tala mayelana ni The Carpentries, nghena eka:
<https://carpentries.org/>

www.sadilar.org

- Andiswa Bukula

Tibulogo Ni Ku Hlanganisa Vanhu Eka Webusayiti Ya SADiLaR

Ndlela yin'wana leyi SADiLaR yi ringetaka ha yona ku hlanganisa vanhu i ku tirhisa tibulogo, leti to tala ta toni ti tsariwaka hi valavisi va tindzimi. Eka tibulogo leti kumekaka onilayini, ku kaneriwa hi tinhlokomhaka to hambanahambana. Valavisi va nga tihlawulela ku tsala tibulogo hi ririm ra vona, ivi va katsakanya timhaka ta kona hi Xinghezi, va endlela lava va nga ri tiviki ririm ra kona.

Tinhlokomhaka leti kaneriweke eka tibulogo teto ku fikela sweswi ti katsa leswi vanhu va swi vuleke hi tiwekixopo kumbe swiendlakalo leswi va swi ngheneleke, mahlamari hi Xitsonga, matimu ya tibuku leti hikiweke leti tsariweke hi Xindebele ni mikandziyiso ya matimu ya Xizulu, ku boxa swin'wana swa swona.

Swa tsakisa ku hlometela tin'wana ta tinomboro leti fambisanaka ni tibulogo leti. Hi lowu katsakanyo lowu fambisanaka ni tibulogo kusukela hi ti 30 ta Ndzati 2020:

Nhlayo ya tibulogo leti humeleleke:	35
Tibulogo leti tsariweke hi Xinghezi:	21
Tibulogo leti tsariweke hi Xitsonga:	3
Tibulogo leti tsariweke hi Xibunu:	3
Tibulogo leti tsariweke hi Xiswati:	2
Tibulogo leti tsariweke hi Xindebele:	2
Tibulogo leti tsariweke hi Xixhosa:	1
Tibulogo leti tsariweke hi Xizulu:	1
Tibulogo leti tsariweke hi Xisotho xa	1
N'walungu:	
Tibulogo leti tsariweke hi Xitswana:	1
Nhlayo ya le henhla ya vahlayi:	4664
Avhareji ya vahlayi:	1008

Hi tihi tibulogo leti u nga tsakelaka ku hlaya ha toni?

TLILIKALAH

Bulogo leyi nga ni nhlayo ya le henhla ya vahlayi yi ni nhlokomhaka leyi nge "Tinanatselo temaswati" naswona yi tsariwe hi mulavisi wa Xiswati wa SADiLaR, Muzi Matfunjwa. Bulogo leyi yi tsariwe hi Xiswati naswona yi vulavula hi swithopo wa rixaka nakambe yi kandziyisiwe eka webusayiti hi ti 9 ta Khotavuxika 2020.

Bulogo yin'wana leyi hlaiyiweke mikarhi leyi tlulaka 4000 ku ta fikela sweswi i ya Xixhosa, leyi tsariweke hi mulavisiwa wa SADiLaR Andiswa Bukula, leyi nga ni nhlokomhaka leyi nge "Ukubaluleke kolwimi nenkcubeko eluntwini". Eka bulogo leyi, ku kaneriwa hi swiyenge swa ndhavuko, ririm ni ku titiva tanahi leswi hlanganaka.

HI SEKETERIWILE HI:

science & innovation
Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Handle ka tibulogo, SADiLaR yi tlhele yi khoma mikhovo ya lembé ya tindzimi hinkwato ta ximfumo hi 2019. Swiendlakalo leswi hleriweke swi katse ku endzela swikolo, tiwekixopo to tlanga mitlangu swin'we ni mimbulavulo hi vachaviseki hikuya hi tindzimi ta tinxaka ta vona. Ku tlhele ku endliwa matshalatshala lamakulu leswaku ku khomiwa swiendlakalo etindhawini to hambanahambana ta Afrika-Dzonga leswaku swi fikeleriwa hi ku olova hi vaakatiko vo hambanahambana. Ku tsariwe ni swiphemu switsongo mayelana ni swiendlakalo ni mikhovo ley iyi

swi kandziyisiwa eka webusayiti ya SADiLaR. Ha ku kombela leswaku u nghena eka tluka leri endleriweke sweswo eka webusayiti ya hina leswaku u hlaya hi vuenti hi swiendlakalo swo hambanahambana leswi veke kona. Ku tirhisiwa ka tibulogo tanihi ndlela yo hlanganisa vanhu swi andzile hakunene hi mpfhuka ku kandziyisiwe bulogo yo sungula hi ti 26 ta Hukuri 2019. Tanihi leswi hi avharheji bulogo ha yin'we yi hlaiwaka mikarhi ya 1008, swi le rivaleni leswaku vanhu lava vulavulaka tindzimi to hambanahambana va lava ku tiva mayelana ni tinhlokohaka to hambanahambana leti swirho swa ntlawwa wa SADiLaR swi hlawulaka ku tsala ha tona.

Enkarhini wa sweswi tindlela ti pfulekile leswaku u tlhuvutsa tinhlokohaka to tala, u tirha swin'we ni van'wana ni ku tsala hi rin'wana ra tindzimi ta hina ta ximfumo. Hakunene vumundzuku lebyi vuyerisaka bya ku tsala eka tibulogo byi kumeka eka SADiLaR!

- Benito Trollip

Ku Humesiwa Ka Dictionary of South African English (DSAE) – EDIXINI YA TISELIFONI

Dikixinari leyi yi humesiwe yi ri ni rungula ra khale leri fuweke ra muxaka wa tisimatifoni ni tithabulete (ya tirha eka iOS ni Android, ya kumeka mahala eka <http://dsae.co.za>). Leswi swi fungha ku chaputa ka nguva ya nkoka ya dijitalayizexini leyi sunguleke loko ka ha tirhisiwa tiedixini to sungula ta onilayini kufikela loko se ku tirhisiwa tiepe ta tikhomphyutara leti heleleke leti endleriweke ku tirha eka Desikithopo ni le ka Tiselifoni. Matirhelo wolawo lama fanaka ma kumeka eka tipulatifomo hatimbirhi.

Dikixinari leyi yi kandziyisiwe ro sungula yi ri ni vito leri nge A Dictionary of South African English on Historical Principles (Oxford University Press, 1996) [Dikixinari ya Xinghezi xa Afrika-Dzonga ya Milawu ya Matimu (Phephahungu ra Oxford University, 1996)] - ku nga tiphorajeke leyi tekeke malembe ya makumembirhintlhanu, leyi hlamuselaka nhluvukiso wa matirhiselo ya Xinghezi xa tiko ku

ringana malembexidzana manharhu. Yi ni 4 600 wa marito lama hlamuseriwaka ni 45 000 wa mitshaho leyi xaxametiweke eka yona leyi katsaka 17 500 wa swivumbeko swa marito ni matimu ya swona, ku katsa ni matirhiselo ya wona yo sungula.

Hi ku landzelela ku antswisiwa loku dzikeke, vatirhisi va dikixinari leyi sweswi va nga tirhisa xitlati lexí

HI SEKETERIWILE HI:

science & innovation
Department:
Science and Innovation
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

xa tindzimi to hambanahambana lexi swi tlulaka hinkwaswo tanishi databesi leyi hlelekeke swinene. Marito ma nga ntlawahatiwa hi swiphemuphemu eka dikixinari, hi xikombiso, hi ku ya hi siku leri rito ra kona ri nghenisiweke ha rona eka ririm hi ku tirhisa xilayidi lexi nga ni nhlamuselo, kumbe ma hluta hi ku ya hi ririm ra ndhavuko leri ma humaka eka rona, nhlokomhaka kumbe ntlawa wa matirhiselo (yi ni mintlawa leyi tlulaka 180 loko yi helerile). Matimu ya rito ha rin'we - lama hakanyingi ma tekaka malembexidzana - ma nga tlhela ma handzahandziwa ma ri karhi ma voniwa hi ku ya hi mongo wa rito kumbe vumbhoni bya ntshaho, hi ndlela yoleyo ma kombisa ku hluvuka ka mitila leyi enkarhini lowu hundzeke a yi nga vonaki eka marito lama tsariweke.

DSA^E Dictionary of
South African English

SWIHLAWULEKISI SWA NKOKA:

- Ndlela leyi yi endliweke ha yona yi hatla yi hlamula eka swiletelo, ya vuyelela eka mpimo wa yona hi xikongomelo xo hlayisa swihiawulekisi swa xiymo xa le henbla xa Desikithopo eka Android ni le ka iOS (ti browser to tala ta masikulawa ta tirha eka yona)
- Nkombiso wa swa xigirafiki ni malavelo ya matimu ya marito ni swihlovo swa rungula swa mitshaho (switirhisiwa swa rungula swi humesa timhaka ni vuxaka lebyintshwa)
- Yi handza marito yo tika hi ndlela leyi hlelekeke, ku nga ri hi ku hlaya marito hi ku landzelelana ka wona ntsena
- Maendlelo lamanene yo hluta lama kombisiwile hi ndlela yo olova: handle ko tirhisa tindlela leti nga twisisekiki ta masechelo lama antswisiweke leswaku yi kota ku heta ku secha; ya hlanganisa kumbe yi hambarisa rungula leri yi ri hluteke hi ku olova handle ko tirha hi matimba
- Yi antswisa masechelo ni ku hluta mbuyelo hi ku ya hi siku leri u voneke xilayidi xa kona ha rona; hlela marito (kumbe dikixinari hinkwayo leyi marito ya yona ma nga hlutiwangiki) hi ku ya hi lembe ro sungula leri yi sunguleke ku tirhisiwa ha rona

Loko u lava ku kuma
dikixinari leyi, nghena eka
<https://dsae.co.za>

Web:
www.ru.ac.za/dsae/

Email:
dsae@ru.ac.za

Dikixinari ya onilayini ya DXAD i purojeke ya Dikixinari Yuniti ya Xinghezi xa Afrika-Dzonga leyi nga eMakhanda (Grahamstown), Afrika-Dzonga.

Tlilika laha ku titsarisela ku kuma phephahungu ra hina **KUMBE**

U tlilika laha ku kuma vuxokoxoko byo
tihlanganisa na hina